

ANNI KYTÖMÄKI

Näkymiä luonnon sisä- ja ulkopuolelta

Kun muistelee kuvia, joita vuonna 2020 on julkaistu perinteisessä ja sosiaalisessa mediassa, mieleen nousee kavalkadi äkkiseltään ääripäisiä hetkiä. Olemme nähneet otoksia hengityskoneessa makaavista potilaista ja suojavarusteisiin verhoutuneesta hoitohenkilökunnasta. Toisaalta olemme nähneet hilpeitä selfieitä metsälammilta ja tuntureilta, auringonlaskuja ja selkivesiä, avaria maisemia, joihin koronavirukselta suojauduttiin.

Yhteiskunnan keväällä sulkeuduttua monet suomalaiset löysivät takaisin luontoon, tai ainakin luontopoluille. Luonto tarjosi kaivattua väljyyttä ja korvaavan estradin vapaa-ajanvietolle. Suomen kansallispuistoissa kävi tammi-heinäkuussa 2020 noin 2,4 miljoonaa ihmistä, 400 000 enemmän kuin vastaavana aikana edellisellä vuonna.¹

Korona-ajasta on koitunut pohdittavaa kaikille, joita kiinnostavat luonto ihmisessä ja ihminen luonnossa. Pandemian ja ”luontobuumin” välillä on syy-seuraussuhde, mutta myös muuta yhteistä. Molemmat heijastavat ihmisen sidosta luontoon, tosin vastakkaisilta laidoilta. Vaikka en pidä jaosta ruumiiseen ja henkeen, tässä dikotomia havainnollistaa asiaa: koronavirus alleviivaa ihmisen ruumiillista yhteyttä luontoon ja päätös lähteä metsään elpymään todistaa tietoisuudestamme.

Muiden eliöiden tapaan ihminen tarvitsee ilmaa, vettä, ravintoa ja säänsuojaa. Monien muiden eläinten

tapaan emme pärjää tyystin omillamme vaan hakeudumme ainakin ajoittain lajitoverien seuraan. Synnymme ja kuolemmekin kuten muutkin. Näistä selviöistä huolimatta ihminen on kautta aikojen ja maailmankatsomusten tavannut asettaa itsensä muun eliökunnan yläpuolelle. Ruumiimme kautta luonto pysyy meissä kiusallisen järkähtämättömästi, mutta voimme mielessämme sivuuttaa sen – kunnes fysiologiamme pettää.

Kouriintuntuvimmin juuri sairaudet osoittavat, että ihminen on osa luontoa. Sairaus alentaa toimintakykyä, pitkään jatkuessaan muokkaa identiteettiä, lopulta mahdollisesti tappaa. Sairaus pelottaa, koska se horjuttaa kaikkea, mihin olemme totuneet.

Koronavirus aiheuttaa ihmisessä pahimmillaan hengenvaarallisen covid-19-taudin. Kuten pandemiat ennenkin, covid-19 pelästytti ihmiskunnan. Terveysturvallisuuden nimissä rajoitettiin yksin tein lentomat-kustuksen kaltaisia toimintoja, joiden suitsimista ei aiemmin ollut edes harkittu. Nähtäväksi jää, onko suunnanmuutoksia jatkossa helpompi tehdä myös ympäristönsuojelun nimissä, kun nyt on koettu, että maailma ei romhakaan rajoituksiin.

Koronaviruksen olennaisin opetus on kuitenkin se, että emme voi paeta luontoamme.

Vielä omina kouluaikoinani 1990-luvulla eliökunnan hierarkiaa havainnollistettiin *ravintoketjulla*, jossa alinna olivat yhteyttävät kasvit ja huipulla ihminen. Nykyään käytetään yleisemmin käsitettä *ravintoverkko*, eikä sen huipulla ole ketään.

Käytännössä ihmislajin valta-asema maapallon eliökunnassa on toki kiistaton niin kauan, kun käytössämme on kättäpitempää, kuten kaivinkoneita ja rokotteita. Silti virukset, bakteerit ja alkueläimet pitävät meidät yksilötasolla visusti samassa verkossa muiden eliöiden kanssa – jopa sitä lujemmin, mitä enemmän koetamme muita hallita. Rajut metsänhakkuut ja villieläinkauppa luovat viruksille otolliset olosuhteet, tiivis kaupunkiasutus tarjoaa mikrobeille temmellyskentän ja lentoliikenne leviämiskanavan.

*

Vaikka olemme saumattomasti osa luontoa, kulttuurirevoluution myötä meille on muodostunut myös *luontosuhte*. Käsite on ristiriitainen, sillä suhteeseen tarvitaan kaksi subjektia. Vain ulkopuolisella voi olla ”suhde”

Kuva: Liisa Valonen

kohteeseen, joten kenelläkään ihmisellä ei oikeastaan ole ”luontosuhdetta”. On kuitenkin hankalaa keksiä luontosuhdetta räsmällisempää ilmaisua, kun pohditaan – niin, ihmisen luontosuhdetta.

Luontosuhde kuvaa sitä, miten ihminen ympäristönsä kokee: mitä hän ajattelee vaikkapa metsistä ja soista, pitääkö hän meren tuoksusta, tunteeo hän olonsa hyväksi polulla vai kadulla, onko hän huolissaan biodiversiteetin hupenemisesta ja ilmastomuutoksesta, tinkiikö hän omastaan luonnonvaraisten eliöiden tähden. Luontosuhteesta käyterään adjektiiveja läheinen, syvä, etäinen, vinoutunut ja niin edelleen aina sen mukaan, ketä tarkastellaan.

Luontosuhde ujuttui lajimme historiaan maanviljelyn ja karjatalouden myötä. Sitä ennen olimme paljaasti luonnon varassa. Voidaan toki ajatella, että jo työkalut – taito valmistaa apuvälineitä luonnon muokkaamiseen – olivat irtiotta muusta eliöyhteisöstä. Työkaluja kuitenkin käyttävät myös toiset lajit, kuten tietyt kädeliset, hyönteiset ja linnut, jotka luemme ehdottomasti osaksi luontoa emmekä kilpaileviksi sivilisaatioiksi.

Ensimmäiset työkalut eivät vielä erkaannuttaneet meitä luonnosta, mutta mitä yleisemmin ja monipuolisemmin niitä kehitimme ja käytimme, sitä enemmän väliportaita kertyi. Varhaiset edeltäjämme söivät mitä löysivät ja saivat kiinni, mutta 10 000 vuotta sitten esivanhempamme alkoivat kesyttää kasveja ja eläimiä. Muutos on johtanut siihen, että moni kohtaa ravinnon nykyään vasta elintarviketeollisuuden prosessit läpikäyneinä tuotteina. Kun ravintoa ei kerätä luonnosta vaan tuotetaan tahtoomme alistetuista lajeista pelloilla ja karjasuojissa, ihmisen on vaikea kokea olevansa osa luontoa: luontosuhde on muodostunut.

Läheinen suhde luontoon mielletään yleensä niin, että ihminen viihtyy luonnossa tai ainakin nuotiopiirin kaltaisissa puolikulttuuripaikoissa. *Luontoihmiseksi* kutsutaan niitä, joiden elämää luontoharrastukset huomattavasti määrittävät. Joukko ei ole yhdenmukainen. Skaala ulottuu sunnuntaipatikoijista aktivisteihin eli niihin, jotka eivät ainoastaan ihastele luontoa vaan toimivat luonnon elementtien säilymisen eteen.

Kokemuksena syvä luontosuhde lähenee välillä elimellistä yhteyttä luontoon. Tunne esimerkiksi metsään sulautumisesta voi olla voimakas, vaikka ihminen ei havumetsävyöhykkeen luontaiseen lajistoon kuulukaan:

Metsä tobisee maaperästä latvaneulasiin. Minä en ylivoimaani ikävöi. Astun hämärään yhtenä eläimistä.²

Äärimmillään ihmisen luontosuhde määritetään *luonnonrakkaudeksi*. Vaikka rakkaus kuvaa lujinta mahdollista kiintymystä, todellisuus on mutkikkaampi. Ihminen, joka kertoo rakastavansa luontoa, on yleensä kiintynyt luonnon elementteihin valikoivasti. Tavallisia kiintymyksenkohteita ovat linnut, sienet ja marjoja kasvavat metsät, salolammet ja tunturimaisemat.

Mielipiteet jyrkkenevät, kun aletaan puhua suurpeudoista. Ne herättävät usein kyllä ihailua, mutta koska

karhujen, susien ja leijonien ravinnonkäyttö voi törmätä yhteen ihmisen intressien kanssa, pedot saavat osakseen myös vihaa. Ristiriitaisuudessaan luonnonrakkaus vertautuuikin *eläinrakkauteen*: monet eläinrakkaiksi itseään kutsuvat ihmiset syövät eläimiä. ”Luontoa rakastava” saattaa puolestaan soimata maisemia peittäviä ”pusikoita” – niin paljon suojaa ja ravintoa kuin halavien, raitojen, kiiltopajujen ja tuomien ojanvarsitiheiköt linnuille ja pölyttäjille tarjoavatkin.

Joskus rakkaus sivuuttaa kokonaiset luontotyypit (kuten suot ja ikimetsät) sekä eläimet, joiden elintavat tai määrä ärsyttävät. Olen nähnyt jopa syväekologin värähtävän inhosta, kun on puhuttu hirvikärpäsistä, niin luontoa kuin ne ovatkin. Merimetsot, valkopskikhanhet, supikoirat ja lupiinit ovat etenkin viime vuosina raivostuttaneet monia, koska kannat ovat runsastuneet.

Vihaan kannattaa pysähtyä. Mitä tarkemmin sen syytä tutkitaan, sitä selvempää on, että muiden lajien sijaan kritiikki tulisi kohdentaa jälleen omiin toimiimme. Epämieluisiksi koettujen lajien yksilömäärät ovat kasvaneet ja eläimet sekä kasvit esiintyvät ”väärillä paikoilla”, koska olemme mahdollistaneet sen.

Olemme rehevöittäneet Itämeren, perustaneet merenrantaniittyjä muistuttavia puistonurmikoita, hakanneet metsistä hirville ruoka-aittoja ja siirtäneet lajeja paikasta toiseen. Rehellisyyden nimissä emme voi ihmetellä merimetson, valkopskikhanhen, hirvikärpäsen, supikoiran ja lupiinin runsautta – emmekä ainakaan parjata kyseisiä olentoja. Ne hyödyntävät resursseja, joita muokkaamamme elinympäristöt tarjoavat.

Ihminen on toimielias laji, jonka lienee helpompaa puuttua lähitieneen välittömiin ”ongelmiin” kuin alkaa muokata yhteisön elintapoja siten, että luonnon monimuotoisuus säilyisi ja lämpötila pysyisi planeetan asukkien kannalta siedettävissä rajoissa. Tiettyjen eliöiden ja luontotyyppien inhoaminen kertookin enemmän itsestämme kuin siitä, mikä maapallon luonnon kannalta on hälyttävintä. Ekosysteemi ei luhistu merimetsojen takia, eikä siksi, että maalaismaimassa alkaa laidunnuksen vähennyttyä kasvaa pensaita.

Muiden eliölajien tapaan ihminen on evolutiivisesti kokeiluasteella. Onnellisin oppi, jonka tätä nykyä voimme omaksua on se, että saamme jo hillitä toimeliasuuttamme. Selviämme, vaikka emme enää raivaisi peltoja umpimetsään. Selviämme, vaikka unohtaisimme leikata nurmikon. Selviämme, vaikka jättäisimme haaveet muiden planeettojen asuttamisesta.

Ennen kaikkea siten selviämme.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Metsähallitus: Kansallispuistojen käyntimäärässä kova kasvu – Kansallispuistojen palveluilla selkeä kysyntä. Tiedote 7.9.2020. Verkossa: www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistojen-kayntimäärassa-kova-kasvu-kansallispuistojen-palveluilla-selkeä-kysyntä/
- 2 Anni Kytömäki, *Margarita*. Gummerus, Helsinki 2020, 578.